

A bibliográfiában három magyar vonatkozású címmel találkozunk: a 432. szám alatt H. Naumann tudósítását találjuk a nyíregyházi névtani kutatásokról, a 751. szám alatt J. Schultheisnek Ladó János Magyar utónévkönyvéről, a 752. szám alatt pedig H. Protzenak a Zala megye Földrajzi Nevei c. kötetről írt recenziót.

Reméljük, hogy e fontos névtani kiadvány, mely igénytelen, sokszorosított formában jelent csak meg, minél több hazai szakember kezébe eljut majd.

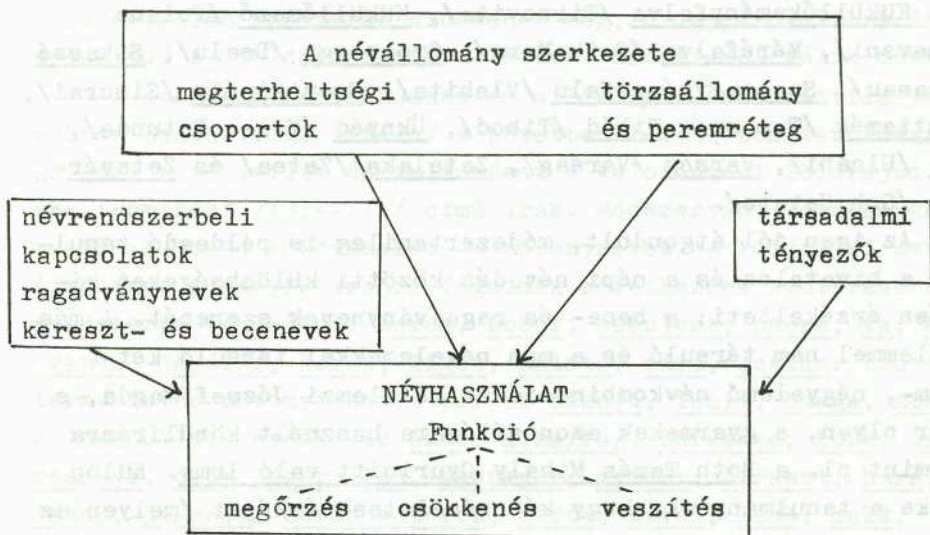
HEGEDŰS ATTILA

NYELVÉSZETI TANULMÁNYOK 1980. Szerkesztette és az előszót írta TEISZLER PÁL. Kriterion Könyvkiadó Bukarest /Nyomtatták Kolozsvárott/, 1980. 175 lap.

A kötet nyolc szerző hat cikkét tartalmazza. Balogh Dezső és Teiszler Pál közösen adtak közzé „Mutatvány Marosvásárhely vidéke tájnyelvi atlaszából” /7--34/ címen értékes tájszóanyagot a Székelyföld és a Mezőség érintkezési területéről. Gálffy Mózes „Tájszótípusok a marosmagyarói nyelvjárásban” /35--50/ és Muradin László „Néhány növénynév erdélyi nyelvöldrajza” /119--30/ című írások szolgálatnak számunkra értékes anyagot a keleti magyar nyelvjáróterületekről.

Névtudományi szempontból három igen jó összefoglalót olvashatunk négy szerző: két nyelvész, egy újságíró és egy biológus toldából. A névtanósok körében a szerzők közül legismertebb B. Gergely Piroska, aki „Szerkezeti, funkcionális és társadalmi összefüggések a családnevek népi használatában” /51--90/ címen ír öt kalotaszegi magyar település: Gyerőmonostor /Manastireni/, Bánffyhunyard /Huedin/, Kispetri /Petrinzel/, Nagykapus /Capusu Mare/ és Bács /Baciu/ családneveinek rendszeréről. E különböző nagyságú települések családnévanyaga: Gyerőmonostoron 20, Bánffyhunyardon 207, Kispetriben 53, Nagykapuson 82, Bácsott 123 családnév-típus. Ezen családnevek jórésze már

a XV. századi személynév-összeírásainkban is előfordulnak: pl. Kovács, Kudor, Vince, Szabó, Varga, Barta, Nagy, Juhász, Máté, Székely, Horvát, Rác, Samarjai, Bede, Bot, Kis, Farkas, Ilosvai, Péterfi, Enyedi, Fazakas, Sebestyén, Szízgyártó /ill. Szízgyártó/, Ceglédi, Hunyadi, Telegdi, Hada, Csáki, Faragó, Győr, Pálfi, Kósa, Bíró, Farkas, Diószegi, Péntek, Jankó, Szilágyi, Török, Ábrahám, Balog, Fodor, Simonfi, Ady, Mezei, Ötvös, Veres, Kerekes, Nyilas, Ilyefalvi, Kenderes, Orbán, Szűcs, Tárkány, Csíki, Gyík, Boncz, Vass, Dombi, Fekete, Koncz, Gács, Kuti, Soó, Csoma, Dózsa, Kún, Árpás, Borsa, Csete, Győrfi, Kendi, Magyar, Magyari, Vér, Virág stb., s nem kevés belőlük az Árpád-kor magyar névadásában is szerepel. E családnevet viszont a fenti települések között nem mindenütt használják. Gyakoriságuk /évszázados megterheltségük vagy jelenlegi elszaporodásuk/ folytán egy-egy családnév el-elveszíti megkülönböztető funkcióját, helyébe a ragadványnév ill. a becenév lép. Nem ritkán a családnév és a becenév együttesen szolgálja a népi közösségben a személy megjelölését. Társadalmi tényezők és a különböző fokú iskolázottság is kihat a névhasználatra. B. Gergely Piroska előbb településenként elemzi a népi névhasználati szokásokat, majd megfigyeléseit összegezi és így szemlélteti a szabályozó tényezőket /79. lap/:

A tanulmányhoz csatolt táblázatok Győrmonostor, Bánffy-hunyad, Kispetri, Nagykapus és Bács minden egyes hivatalosan lejegyzett magyar családnevét, ezek megterheltségét a hivatalos és a népi névhasználatban, a nevet viselő családok számát, a személyek számát pedig nemzedékek szerint feltüntetik. Több száz jelenleg is élő, illetőleg kihalóban levő kalotaszegi magyar családnevet elemez így B. Gergely Piroska.

A következő tanulmányt a Dolgozó Nő c. folyóirat belső munkatársa, Kovács Nemeréné József Magda írta. Ujságíró tollából ritkán olvashatunk ilyen alapos, jól átgondolt nyelvészeti tanulmányt. Címe: „Havasalja mai családneveiről” /91--118/. Ha felütjük a Földrajzi nevek etimológiai szótárát, nem találjuk benne Havasalja nevét, pedig e területen 21 magyar falu, 5173 székely család /20266 lélek/ van ma is az egykori Udvarhely, ma Hargita megye Székelyudvarhely városától északra eső területén /e név nem tévesztendő össze a Havasalföld tájnévvel, amelyet jóval nagyobb, többségében román lakosságú terület megjelölésére használnak, s amelyet megtalálunk a FNESZ-ben/. József Magda minden egyes havasalji településen összegyűjtötte a névanyagot. Ezek: Bethlenfalva /Beclean/, Fancsal /Fincel/, Fenyéd /Bradesti/, Homoródfürdő /Baile Homorod/, Ivó /Izvoare/, Kadicsfalva /Cadiseni/, Kápolnásfalva /Capilnita/, Küküllőkeményfalva /Tirnovita/, Küküllőmező /Poiana Tirnaveni/, Máréfalva /Satu Mare/, Oroszhegy /Dealul/, Sikaszó /Sicasau/, Szentegyházsfalva /Vlahita/, Szentkirály /Sincrai/, Szenttamás /Tamasu/, Tibód /Tibod/, Üknyéd /Valea Rotunda/, Úlke /Ulcani/, Varság /Varsag/, Zetelaka /Zetea/ és Zetevár-alja /Sub Cetate/.

Az igen jól átgondolt, módszertanilag is példaadó tanulmány a hivatalos és a népi névadás közötti különbségeket kitűnően érzékelteti: a bece- és ragadványnevek szerepét. A más névelemmel nem társuló és a más névelemekkel társuló két-, három-, négyelemű névkombinációkat is elemzi József Magda, s kitér olyan, a gyermekek azonosítására használt körülírásra is, mint pl. a Both Tamás Mihály Gyurinit való Irma. Külön értéke a tanulmánynak, hogy két részletes térképet /melyen az

egyes helységek valamint az ezekben előforduló három leggyakoribb családnév van/ és két táblázatot is közöl: 1. Havasalja családnéveinek betűrendes táblázatát falvankénti és családonkénti megterheltségük feltüntetésével 2. A népi névrendszerben funkcióval rendelkező családnevek összesítő táblázatát. A havasalji családnevek is jórészt az Árpád-kor névanyagáig visszavezethetők. Így pl. Ács, Balogh, Bartók, Beke, Bögözi, Csapó, Csehi, Fehér, Fekete, Földi, Gere, Halász, Szente, Szitás, Szóke, Teleki, Ábrahám, Bende, Benő, Egyed, Erdélyi, Györfi, Hadnagy, Hegyi, Köllő, Lakatos, Dakó, Kovács, Veres, Kiss, Gálfi, Magyari, Szabó, Kolozsi, Szócs, Simó, Bodó, Both, Nagy, Szász, Tófalvi, Kőszegi, Zsidó.

A cikkhez csatlakozó gazdag nemzetközi szakirodalom /magyar, román, német és francia munkák/ arról tanúskodnak, hogy a szerző szellemileg túllép szűkebb hazája határain, ismeri és használja a legfontosabb forrásmunkákat. Ez meg is látszik a dolgozaton, mely mindannyiunk számára módszertanilag is követendő példa. Csupán egyért neheztelek egykori évtársamra: lehet, hogy „agyam kerekei lassan forognak”, de jó húsz percbe telt, amíg kibogoztam József Magda minden egyes rövidítését: B = becenév, R = ragadványnév, K = keresztnév, Cs = családnév. Azért is ügyelnünk kell a betűrövidítésekre, mert ezek egyetlen szótárban sincsenek meg, s így a nyelvünk iránt érdeklődő külföldiek számára lefordíthatatlanná válik munkánk.

A nyelvész Péntek János és a biológus Szabó Attila /korábban Szabó T. E. Attila/ e kötetben lévő közös tanulmánya „A régi növényvilág és változásai a kalotaszegi földrajzi nevek tükrében” /131--172/ című írás. Módszertani kérdésekkel kezdődik, majd a Növényzet -- növénynevek -- földrajzi nevek, általános növényföldrajzi fogalmak következnek szótárszerű rendszerbe foglaltnak: berek, bokor, cseplesz, csere, fa, erdő, garda, gyakor, kerek, liget, malató, sűrű, szálas. Ezután a természetes növénytakaró: pl. az áfonya, fenyő, hanga, mohos, a lombhullató erdők: az akác, alma/fa, berkenye, bükk, cseresnye, cser, éger, fűz, gyertyán, gyökér, haraszt, hárs, jávor, jegenye, kőris ~ kőrös, körte, levél, lomb, makk,

muzsaly, nyár, nyír, száldob, szil, tölgy, vadkörte, zsugrász címszavak alatt található. Minden egyes névnél megtaláljuk a fafajta pontos azonosítását. Az erdőirtással, ennek növényzetével, a bokrokkal és erdei maradvány-növényekkel, a gyeppel, gyepgazdálkodással, a nedves rétekkel és vízi növényekkel, valamint a gyömnövényekkel a fentiekhez hasonlóan szótárszerűen külön-külön foglalkoznak a szerzők. A termesztett növényeken belül a gabonafélék és kapáskultúrák, valamint a gyümölcskerítészet és a szőlőtermesztés alfejezetekben tárgyalja Péntek János és Szabó Attila a kalotaszegi növénytakarót. Több igen hasznos, évszázadokra felbontott ökológiai vonatkozású, valamint névtani összegzés teszi igen értékesé számunkra e munkát, s mintegy rávilágít arra, hogy a névtannak -- főleg, ha átlépi a szűkreszabott nyelvész-határokat -- a környezetvédelem számára is van hasznos, gondolatra és munkára serkentő mondanivalója.

A „Nyelvészeti tanulmányok 1980” jól megszerkesztett, mindannyiunk számára követendő, módszertanilag jól átgondolt cikkek gyűjteménye. Nemzetközi mércével is bárhol, a világ bármely sarkában megállja a helyét.

SZABÓ T. ADÁM

LÉVAI BÉLA: JÓZSA TÖRTÉNETE A FÖLDRAJZI NEVEK TÜKRÉBEN.

Debrecen, 1981. 59 p.

A Hajdú-Bihar megyei helytörténeti kutatás az utóbbi két évtizedben különösen fellendült és a korszerű, alapos helységmonográfiák egész sorát hozta létre.¹ A feldolgozások mindegyike nagyjából azonos munkaközösségekben készült. Ennek ellenére mindegyik más és más lett. A feldolgozásokra rányomta bélyegét a szerkesztő egyénisége, érdeklődése, saját munkaterülete. A monográfia fogalmát is másként és másként értelmezték. Általában nem is így határozták meg a munkát, nem is nevezték így, jóllehet az igény minden esetben monografikus volt. Tekintve,